

СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС ЩОДО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: КОНЦЕПЦІЇ ТА НАПРЯМИ

Буданова Олександра Борисівна – старший викладач кафедри прикладної соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

У статті розглядаються новітні підходи до означення концепту "інформаційне суспільство". Для цього автор аналізує розвиток наукового дискурсу від зародження цього поняття у 60-их роках ХХ ст. і до сьогодні. Аналізується багатовимірність концепту інформаційного суспільства, викликана різноманітним критеріям, які виступають в якості детермінант опису і пояснення. Виділяються фактори, що ускладнюють опис і пояснення якісного стану сучасного суспільства як "інформаційного суспільства". В першу чергу, мова йде про такі фактори: специфічність інформації як ресурсу; специфічність HR (Human Resource) як ресурсів; загальнодоступність засобів виробництва інформації і створення конгломерату споживач інформації-виробник інформації; надматеріальний і позапросторовий (позагеографічний) характер середовища проживання людини і соціуму, що створилося завдяки медійній комунікації; заміна ринку системою інформаційних мереж (networked economy). Автор також робить обґрунтовані припущення про імовірні напрями новітніх розробок концепцій інформаційного суспільства. У знаходженні закономірностей нового суспільного буття, визначенні особливостей нової комунікаційної реальності, уточненні особливостей функціонування суспільних інституцій, у вимірюванні і відслідковуванні людських потреб, цінностей, зміни пріоритетів, - саме у цьому, на думку автора, і полягають перспективні дослідження як самого сучасного наукового дискурсу, так і його об'єкту – інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, комунікація, соціологія інформаційного суспільства.

В статье рассматриваются новейшие подходы к определению концепта "информационное общество". Для этого автор анализирует развитие современного научного дискурса от зарождения этого понятия в 60-х годах ХХ ст. до сегодняшнего дня. Анализируется многомерность концепта информационного общества, вызванная многообразием критериев, которые выступают в качестве детерминант описания и объяснения. Выделяются факторы, усложняющие описание и объяснение качественного состояния современного общества как "информационного общества". В первую очередь, речь идет о следующих факторах: специфичность информации как ресурса; специфичность HR (Human Resource) как ресурсов; общедоступность средств производства информации и создание конгломерата потребитель информации – производитель информации; надматериальный и внепространственный (внегеографический) характер среды проживания человека и общества, созданный благодаря медийной коммуникации; замена рынка системой информационных сетей (networked economy). Автор также делает предположения о вероятных направлениях новейших разработок концепций информационного общества. В определении закономерностей нового социального бытия, особенностей новой коммуникационной реальности, уточнении особенностей функционирования социальных институтов, измерении и отслеживании потребностей индивида, ценностей, смены приоритетов – именно в этом, по мнению автора, заключается перспективность исследования как современного научного дискурса, так и его объекта – информационного общества.

Ключевые слова: информационное общество, информация, коммуникация, социология информационного общества.

This article considers new approaches to the concept of "information society". The author analyzes the development of the modern scientific discourse from the inception of this term in the 1960s. The analysis includes multidimensionality of the "information society" concept, which is caused by diversity of criteria used to describe and explain this concept. The article distinguishes factors that complicate the description and explanation of the qualitative state of the modern society as "information society". Such factors are primarily the following: specificity of information as a resource, specificity of HR as resources, general availability of means for producing information and the creation of the "information consumer — information producer" conglomerate; supra-material and extra spatial (extra-geographical) nature of human habitat and socium formed due to media communication; replacement of the market by a system of

information networks (networked economy). The author also makes well-grounded assumptions as to a probable direction of newest developments in the "information society" concepts. In the author's opinion, advanced researches both in the modern scientific discourse and in information society as its object will involve discovery of patterns in the new social being, definition of specifics of the new communicational reality, clarification of special characteristics of the functioning of social institutes, as well as measurement and tracking of human needs, values and changes in priorities.

Keywords: information society, information, communication, sociology of the information society.

Початки осмислення інформації та її ролі у формуванні суспільства можна відстежити ще у працях вчених, які працювали задовго до створення перших концептів "інформаційне суспільство" у другій половині ХХ ст. (зокрема - В. Вернадського, В. Глушкова, Н. Вінера). Аналіз досліджень та публікацій періоду новітньої історії свідчить, що концептуальне осмислення феномену інформаційного суспільства розпочалося вченими з активним входженням інформації як продуктивної сили суспільства (Д. Белл, Е. Гідденс, М. Кастельс, Г. Ласвелл, М. Мак-Люен, Д. Тапскотт, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма та інші). Пізніше, можливо, це зіграло певну роль на фокусуванні уваги окремих дослідників саме на цій, "виробничій" особливості інформації (наприклад, розгляд комунікації як нового виду "економічного обміну" у баченні Ж. Бодрійяра, занепокоєння поглибленням класової нерівності у вигляді "цифрового розриву" Г. Шиллера, концепції "модифікованих" суспільств – "технотронного" З. Бжезинського, "посткапіталістичного" Р. Дарендорфа, "постекономічного" В. Іноземцева та Г. Кана, "постринкового" Т. Барнса, "постпідприємницького" П. Дракера, "постнафтового" Р. Барнета тощо).

Істотних змін зазнавало як саме суспільство, так і процес та характер виробництва. Практично цілковито переосмислені були концепти "влада", "держава", "суспільство", "громадянин", "власність", "засоби виробництва", а існуючі схеми розвитку почали піддаватися обґрунтованій критиці. За відсутності єдиної визнаної теорії соціологі почали давати чи не найточнішу картину оточуючого світу, викликаючи жваве зацікавлення зі сторони як діючих "акторів" цього "суспільства спектаклю" (Г. Дебор) – політиків, журналістів, громадських активістів, - так і науковців "близьких" спеціалізацій – політологів, лінгвістів, психологів і особливо – футурологів. Відслідковують і аналізують новітні концепції в таких суперечливих умовах трансформації суспільства, зокрема, такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як Р. Сільверстоун, Н. Луман, Ф. Уєбстер, С. Хамелінк, А.Н. Авдулов, В.В. Єгоров, А.Д. Єляков, В.М. Жеребін, М.М. Вірін, В.Ф. Ніцевич, І.С. Мелюхін, Б.А. Головкин, М.З. Згуровський, О.О. Маруховський, О.О. Проскуріна, Г.Г. Почепцов, В.Г. Різун, С.А. Чукут та ін.

У той же час сучасному стану наукового дискурсу з питання розвитку інформаційного суспільства, на наш погляд, дослідники належної уваги ще не надали.

Тож *мета статті* полягає в узагальненні теоретичних підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до розвитку інформаційного суспільства через з'ясування і систематизацію концепцій та напрямів досліджень, що наявні у сучасному науковому дискурсі.

Незважаючи на близьку віддаленість у часі від нас витоків концептуалізації поняття "інформаційне суспільство", досі триває дискусія стосовно родоначальника цього терміну. Наприклад, вітчизняний дослідник А. Колодюк вважає, що "вперше характерні ознаки постіндустріального суспільства виділив саме Д. Белл у книзі "Прихід постіндустріального суспільства. Досвід соціального прогнозування", виданій у 1973 р." [1, с. 6]. Шотландські вчені А. Даф, Д. Крейг та Д. МакНей, визнаючи, що "витоки "інформаційного суспільства" не досить добре досліджені" [22, р. 123], розглядають як рівноцінні дві версії про авторство такого нині популярного концепту. Згідно з першою версією, народження концепту пов'язане із виданням у 1962 році у США монографії економіста Фріца Махлупа на тему виробництва і розподілу знань у Сполучених Штатах. Оперуючи доступними йому даними за 1958 рік, Ф. Махлуп шляхом розрахунків визначає, що "вся знаннєвоємнісна продукція (knowledge production) у 1958 році склала приблизно 29 відсотків від скоригованого ВВП [23, р. 362]. Дослідник також зумів сформулювати і основні особливості суспільства, в якому економіка зорієнтована на виробництво і розподіл знань [24, р.7]. Не визнавати Ф. Махлупа творцем концепту "інформаційне суспільство" можна лишень за формальними ознаками, позаяк хоча його концепт "економіки знань" (The Knowledge Economy) і увібрав у себе уявлення тогочасних науковців про інформацію, комунікацію, економіку та освіту [24, р. 29], але ще не отримав від свого автора-економіста розвитку у суспільно-гуманітарному напрямі. Згідно ж з другою версією, концепт має японське походження – зокрема, від журналу "Hoso Asahi". Але, мабуть, і ця версія має свою "слабку сторону" - у часи перших публікацій "Hoso Asahi" вживався частіше вислів "інформаційна індустрія", ніж "інформаційне суспільство" [22, р. 123]. Певна згода серед дослідників наразі спостерігається стосовно першовідкривача терміну "постіндустріальне суспільство": вважається, що у 1958 році його вперше вжив американський соціолог Д. Пісмен [25, с. 10].

І все ж внесок японського професора Йонезі Масуди у розвиток поняття та й технологій інформаційного суспільства важко переоцінити. Розділ монографії "Комп'ютопія" під його авторством вийшов у 1966-ому році і став початком формування специфічної теорії інформаційного суспільства японського (східного) зразка. Й. Масуда визначає основні характеристики інформаційного суспільства: "Глобалізм, вихід людства на космічний рівень свідомості; світовий симбіоз людства і природи; перехід до існування людства у глобальному інформаційному просторі" [2, с. 18]. Японський дослідник звертає увагу не лише на численні економічні відмінності нового суспільства від традиційного індустріального, але й пробує давати (як ми бачимо з часом – пророчі) характеристики змін, які несуть в собі технічні новації для людини, її ролі у суспільстві: "В інформаційному суспільстві політичною системою стане демократія участі. Вона буде політикою участі громадян; політикою автономного управління громадянами, що ґрунтуватиметься на договорі про участь і синергізмі, який бере до уваги думку меншості" [3, с.39].

Пан Масуда був не лише теоретиком, але й практиком впровадження інформаційних технологій: одна з перших програм за його участі почала реалізовуватися як експеримент у 1971 році і закінчилася у 1978 році та отримала назву "*Tama CCIS*" ("*Tama Coaxial Cable Information Systems*") як коаксіально-кабельна інформаційна система у передмісті Токіо - місті Тама [26, р. 15-20].

Словом за Японією, уряди інших розвинутих країн відносно нещодавно не лише почали звертати увагу, але й виділяти значні кошти на інформаційні технології: чотири десятиліття тому – наприклад, Project TERESE (Швеція, 1975) [8, р. 24], TELIDON Program (Канада, 1979) [26, р. 25] та ін.

При цьому державні інвестиції мали 50% і меншу частку у фінансуванні, а основний грошовий тягар в розробці новітніх технологій брав на себе бізнес. Зрештою, це і стало виправданням ситуації, коли на сьогодні основні інформаційні активи перебувають у приватній власності, а уряди, навіть "найпросунутіші" в сфері ІТ-комунікацій, лише відносно нещодавно за бізнес-зразком завершили, або й продовжують, становлення електронного урядування (E-governement).

При цьому згадуючи про "інформаційне суспільство", сучасні вітчизняні дослідники висловлюються під впливом популярної ще два десятиліття тому концепції постіндустріального суспільства, яка звертала увагу насамперед на структуру валового продукту та на матеріальні чинники як ознаки нової форми суспільства. Однак ця концепція, незважаючи на свою новизну і навіть певну (для пострадянського наукового простору) революційність, підтримувала все ж таки наявну на той час логіку наукового осягнення суспільства, адже мала за відправну свою точку досить розроблену (як марксистами із СРСР, так і західними дослідниками) і вже класичну на той час теорію "індустріального суспільства".

Російський дослідник В.Л. Іноземцев наприкінці ХХ ст. обґрунтував концепцію "постекономічного суспільства", яка полягала у спробі об'єднати ефективну, на його думку, методологію марксизму (її недолік – дискредитованість через зайву догматизацію) із сучасним західним дослідницьким інструментарієм (його недолік – акцентування уваги лише на окремих особливостях розвитку суспільства). Усе це мало сприяти системному підходу для вивчення особливостей і прогнозування розвитку суспільства. Синтезована таким чином модель (з використанням політекономічного глосарію), за визначенням автора, "базується на визнанні в якості справжньої основи суспільного прогресу не технологічних змін, якими б великими і всепроникними вони не здавалися, а зрушень у мотивах і структурі людської діяльності" [4, с. 6].

При цьому В.Л. Іноземцев слідом за Д. Беллом визнавав, що сучасна йому (кінця ХХ ст.) наука характеризується переходом від "економізованої" до "соціологозованої" моделі суспільства, а для розуміння суспільства досліднику потрібно "постійно враховувати динаміку соціальної структури та суспільної думки" [4, с. 4]. Визнаючи теоретичне підґрунтя постіндустріальної теорії, В.Л. Іноземцев, вважав теорію інформаційного суспільства її складовою частиною, а висловлюючись про перспективи концепції інформаційного суспільства, зауважував, що "дана концепція навряд чи може претендувати на статус цілісної соціологічної доктрини". [5, с. 24]. Дискусійність даного висновку нині очевидна, а розвиток концепції інформаційного суспільства досягнув такого рівня, що вже у 2000-му році (через два роки захисту докторської дисертації В.Л. Іноземцевим) навчальні посібники [*напр.*- 6] включали в себе детальний виклад теоретичного обґрунтування саме інформаційного, а не будь якого іншого суспільства.

Що стосується самого Д. Белла, то він "стверджував, що його теорія завжди містила три значні складові: одна з них стосується інформації про трудові ресурси, друга - інформаційних потоків (зокрема, наукових знань), а третя - комп'ютерів та інформаційної революції" [27, р. 373]. Відтак інформаційне суспільство у баченні Белла найкраще можна зрозуміти як синтез цих вищезгаданих трьох складових.

До речі, і американський економіст Пітер Дракер зробив спробу створення концепції із допомогою економічного підґрунтя – так, у 1993 році за його авторства з'явилася теорія "постекономічного суспільства", яка описувала трансформацію капіталістичного суспільства в суспільство, засноване на знаннях (*knowledge society*). При цьому П. Дракер гостро критикував як європейську, так і східну

традицію освіти, яка під знаннями розуміла насамперед філософські основи світогляду, самопізнання. "Знання сьогодні - це інформація, що має практичну цінність, служить для одержання конкретних результатів" - проголошує безапеляційно П. Дракер у своїй підсумковій праці [7, с. 90].

"Традиціоналісти", які описували трансформації в межах індустріального суспільства, вважали за припустиме використовувати і надалі свій випробуваний інструментарій. Вважалося, що індустріальне суспільство не змінюється докорінно, а лише отримує під впливом економічного і технологічного середовища і ринкових запитів нові і нові риси, змінюється і дещо зміщується в сторону тих чи інших панівних на той момент маркетингових стратегій.

Так, 60 роки ХХ ст. можна було охарактеризувати трудоємкою індустріалізацією, 70 роки – експортно орієнтованою промисловістю, 80 роки – конкурентністю за рахунок низької собівартості, 90 роки – розвитком свободи підприємництва в промисловості [28, р. 94]. Тобто категорії інформаційного суспільства не застосовуються для пояснення "економічного чуда" сингапурського зразка – політика уряду цілком "вписується" в існуючі категорії "індустріального суспільства".

Німецький дослідник Г. Бехман взагалі вважає, що "інформаційне суспільство" – це насамперед термін, який характеризує політичну програму, а не теоретичне поняття. У той же час Г. Бехман перебуває під впливом традиційного економічного детермінізму: він, зокрема, вважає, що на шляху до інформаційного суспільства економіки країн світу створять глобальну конкурентоздатну систему, яка водночас виконає соціальне завдання із створення нових робочих місць і буде екологічно безпечною [8, с. 106-107].

Слід відзначити, що і досі терміни "інформаційне суспільство" та "постіндустріальне суспільство" не знайшли ще свого остаточного співвідношення. Як відзначають вітчизняні дослідники С. Луценко та О. Кучабський, деякі науковці ототожнюють ці поняття, тоді як вони самі схильні давати таке трактування: "Термін "постіндустріальне суспільство", очевидно, слід розуміти як ступінь технологічного розвитку людської цивілізації. А "інформаційне суспільство" є вищою стадією ніж постіндустріальне" [9, с. 62].

Ще далі – відділяючи не лише технологічний рівень та суспільний устрій одне від одного, але використовуючи систему із семи критеріїв – пішов академік М.З. Згуровський, який запропонував свою класифікацію трансформації сучасного суспільства: "На межі ХХ і ХХІ століть швидко змінювалися концепції суспільства, побудованого на знаннях та інформації: комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство, суспільство, побудоване на знаннях" [10].

З іншого боку, з'являються концепції, в яких визнається докорінна відмінність існуючої реальності від вже описаних формацій господарювання. Все сильніше починають звучати голоси соціологів, дослідників медіа, культурологів і філософів. Одна з новітніх концепцій – "теорія медіаполісу" британського дослідника Роджера Сільверстоуна. Він розуміє певну обмеженість впливу медіа, ніби дистанціюючись від течії, яка вірить у всесильність і все проникність медіа: "І навіть у розвинутих індустріальних суспільствах особисті і політичні рішення нерідко виявляються прихованими від мікрофонів і камер" [29, р. 6]. Але все ж Р. Сільверстоун визнає, що саме орієнтація людини у суспільстві, можливість прийняття нею рішень, її самоусвідомлення в "електронну еру" суттєво відрізняється від того, що доводилося людині відчувати раніше, в інші технологічно та історично детерміновані періоди.

Іншими словами, але в схожому контексті, описує сучасну інформаційну ситуацію нідерландський вчений Сіз Хамелінк, який вживає термін "комунікативне місто" [30]. Пошуки нових концепцій, на нашу думку, навіть за своїми назвами тяжіють до візії інформаційного суспільства, описаного півстоліття тому канадійцем Маршалом Маклюеном як "глобальне село". Дослідники Санкт-Петербурзького університету (російська школа проф. С.Г. Корконосенка) визначили для себе концепт "медіаполісу" одночасно в кількох проекціях: "1) стан (якість життя) суспільства і людини, що формується інтенсивним розвитком медійних технологій, зростанням виробництва і використання медійної продукції; 2) надматеріальне середовище проживання людини і соціуму, створюване медійною комунікацією і позбавлене просторової визначеності; 3) методологічний інструментарій, що пояснює події і процеси в сучасному світі в світлі виробництва і використання медійної продукції" [11, с. 18].

Якщо погодитись із російськими медіадослідниками, то потрібно уважніше віднестися до поняття "якість життя" (причому саме медіа-життя, "media life"), яке ставить перед соціологами на порядок денний необхідність оцінки інфраструктурних, технологічних, соціальних, економічних, екологічних та інших чинників у їх системі і складності їх взаємодії. Труднощі у вирішенні цього завдання полягають у тому, що людина "медіаполісу" чи людина "комунікативного міста" є не лише споживачем медіа, а й творцем медіареальності. Соціологічні теорії, побудовані на звичному марксистському політекономічному інструментарії та впевненості у технологічному детермінізмі зустрінуться у цьому разі із значними проблемами. Адже засоби виробництва (в нашому випадку – засоби медіавиробництва) потрапляють у руки практично необмеженої кількості людей, "пролетаріат" в інформаційному суспільстві зникає, а "буржуазія" через свою поширеність втрачає свою елітарність та "обраність". Кожен у "медіаполісі" не

лише споживає, але й продукує інформацію, хоча, зрозуміло, різної якості і з різним успіхом. Життя в цьому інформаційному середовищі сучасного мешканця медіаполісу – предмет сучасних досліджень соціологів, як і отримання нових значень понять "демократія", "влада" тощо під впливом нового за своєю інформаційною насиченістю життя для громадянина такого "медіаполісу".

Другий компонент у визначенні "медіаполісу" для російських дослідників також, на нашу думку, в знаковій і показує ще раз нездатність традиційної політекономічної соціології пояснити реальність інформаційного суспільства. Мова йде про "надматеріальне" середовище проживання людини і соціуму. Відтак будь які теорії, які мають за основу саме матеріальні засоби виробництва чи щось у цьому роді, не можуть бути застосовані.

Отже, те, що критиками визнавалося як недосконалість концепту "інформаційне суспільство" (відірваність від існуючих тепер і раніше економічних формацій, підкреслене протиставлення відомим на той час формам господарювання) видається тепер цілком логічним хоча б з огляду на особливості такого ресурсу, як інформація. Адже інформація, на відміну від інших ресурсів, не має постійних запасів, і при її виробництві ці запаси не вичерпуються; зрештою, розповсюдження інформації також відбувається специфічно. Ось, наприклад, як з цього приводу висловився В.Л. Іноземцев: "Акцентуючи увагу на досить поверхневих рисах сучасного суспільства, вони (*прихильники теорії інформаційного суспільства*) повністю відмовляються від аналізу попередніх стадій соціальної еволюції, фактично протиставляючи інформаційне суспільство всім відомим формам господарської організації [5, с. 14]. З огляду на це В.Л. Іноземцев вважав концепт "інформаційне суспільство" можливим застосовувати лише при розгляді окремих аспектів більш широкого, на його думку, поняття – постіндустріального або "постекономічного суспільства".

А що вже говорити про специфіку людських ресурсів, які, власне, і виробляють і споживають інформацію – не дивно, що саме в останні десятиліття бурхливо розвивається HR-менеджмент як концепція принципово нового підходу до цих специфічних ресурсів. На відміну від машин і сировини, люди наділені інтелектом, і, відповідно, їх участь у виробничому процесі не є механічною, вона емоційно усвідомлена, осмислена. І нарешті "саме людські ресурси організують взаємодію всіх інших ресурсів економічної системи" [12, с. 29].

Зрештою, чи існує насправді принципове чи методологічне протистояння, несприйняття і взаємозаперечення між прихильниками теорій інформаційного та індустріального/постіндустріального суспільства? Мабуть, відповідь з цього приводу красномовно подав Й. Масуда, який ще три десятиліття тому виніс на обкладинку своєї "програмної" книги [26] схему перетворення одного виду суспільства на інше, а у самій книзі сформулював основні ознаки ("шаблони для порівняння" - pattern comparison) суспільства інформаційного відносно індустріального [26, pp. 30-31].

Тобто про "протиборство" чи "відкидання" старого – в нашому випадку – індустріального суспільства зі сторони "нового" - інформаційного суспільства – не йдеться. Очевидною є певна послідовність у формах економічного господарювання, культури і технологій під час переходу від індустріальної стадії до інших епох. Однак різкість змін (в межах одного покоління), які вносять новітні технології, зростання обсягу і доступності інформації, розширення і урізноманітнення комунікативних платформ вимагають нових сміливих підходів до вивчення дійсності. Нерідко і справді ці підходи не базуються на традиційній методології індустріалізму, не враховують історичного розвитку певних економічних відносин, що і зрозуміло, адже існує: 1) специфічність інформації як ресурсу; 2) специфічність HR (*Human Resource*) як ресурсів; 3) загальнодоступність засобів виробництва інформації і створення конгломерату "споживач інформації-виробник інформації", який також є новим соціологічним феноменом, що потребує вивчення; 4) надматеріальний і позапросторовий (позагеографічний) характер середовища проживання людини і соціуму, що створилося завдяки медійній комунікації; 5) заміна ринку системою інформаційних мереж (*networked economy*).

І навпаки, вищеперераховані чинники є причиною кризи, з якою нині зіштовхнулися прихильники традиційних течій соціології, які звикли (до цього – не без успіху) застосовувати на сьогодні застарілий інструментарій, який базувався на технологічному детермінізмі, матеріалізмі і економічній доцільності діяльності. Законом створення доданої вартості і руху капіталу все важче пояснити актуальні тренди. Інформація, яка вже тривалий час стала рушійною економічною силою, в силу своєї нематеріальної природи диктує нові закони розвитку та надає нових обрисів для середовища, в якому розвиваються суспільство та людина.

З цього приводу Френк Уебстер, автор фундаментальних "Теорій інформаційного суспільства" [13], ніби підводить певний підсумок: "Можна виділити аналітично п'ять визначень інформаційного суспільства, кожне з яких має певні критерії - це технологічне, економічне, професійне, просторове і культурне визначення" [31, с. 173]. До речі, застосоване Ф. Уебстером, за власним визнанням, "скептично-запитувальне ставлення" [13, с.10] до самого поняття інформаційного суспільства дозволило йому "з'ясувати ступінь

коректності й достовірності тієї чи іншої концепції інформаційного суспільства та визначити внесок її автора (авторів) у розвиток загального вчення про інформаційне суспільство" [2, с. 111]. Отож, використовуючи альтернативний теоретичний аналіз співвідносно до п'яти визначених критеріїв, Ф. Уебстер, окрім скептичного погляду на існуючі концепції, дав також (можливо, і не маючи на меті) об'ємну картину того, наскільки багатограним та всеосяжним є концепт інформаційного суспільства.

Мабуть, саме це пояснює те, що останнім часом спостерігається значний інтерес до проблематики інформаційного суспільства фахівців із різних соціогуманітарних галузей. Ось, наприклад, яке визначення інформаційному суспільству дає вітчизняний правознавець І.В. Арістова: "Громадянське суспільство з розвинутих інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв'язку". [14, с. 13]. Зростає і роль скептиків, які вбачають більше негативного впливу від розвитку інформаційного суспільства, ніж позитивних змін. Як відзначає російський економіст В.Г. Наймушин, "виходить, що всупереч канонічним текстам (*маються на увазі праці прихильників інформаційного суспільства*), постіндустріальне суспільство в нашому випадку не означає прорив у сферу творчої праці, а збивається на шлях перерозподілу готових результатів у віртуальній сфері і гедоністичного дозвілля" [15, с. 88].

Про новітні потреби [16, с. 47] та про новітні цінності, які виникають в інформаційному суспільстві, почали замислюватися і вітчизняні вчені: "На відміну від індустріального типу суспільства, в якому домінували матеріальні цінності, а соціалізація здійснювалася традиційними інститутами (сім'я, освіта, трудовий колектив) за допомогою передачі досвіду від покоління до покоління, в інформаційному суспільстві виникають нові цінності, які стають орієнтирами для більшості громадян" [17].

Якими ресурсами будуть задовольнятися ці потреби і наскільки будуть відрізнятися від сучасних нові цінності, залишається предметом глибинних досліджень. Однак вже сьогодні зрозуміло стає уся складність досліджуваної проблематики, яка викликає різні погляди на ті чи інші питання. Наприклад, дослідниця А.А. Машталер вважає, що завдяки розвитку інформаційного суспільства "традиційне протиставлення космополітизму й патріотизму замінюється на спроби об'єднання цих орієнтацій" [18]. А ніби у відповідь І.С. Паримський оптимістично відзначає утвердження національної ідентичності за нових умов: "Інформаційне суспільство не лише забезпечує найповніші потреби в інформації, але й активно формує інформаційні потреби, а глибше — національний менталітет" [19, с. 54].

Залишається тільки погодитися із російською дослідницею І.Н. Дьоміною, яка відзначила, що "в епоху становлення інформаційного суспільства комунікативна практика набагато випереджає теоретичне обґрунтування процесів, що відбуваються" [20, с. 23], а її співвітчизниця Н.В. Плотічкіна, досліджуючи "соціологію повсякденності", приходить до висновку, що "у різних культурах або традиціях одні і ті ж поняття мають різний сенс в залежності від діяльнісного контексту" [21, с. 237].

Вочевидь, пошуки оптимальної моделі інформаційного суспільства ще триватимуть, як і виникатимуть нові труднощі в описі складних явищ та процесів. На основі аналізу сучасного наукового дискурсу, який концентрується навколо концепту "інформаційне суспільство", можемо прийти до висновку, що у середньостроковій перспективі імовірні наступні прогностичні сценарії подальшого розвитку існуючих концепцій:

1) "політекономічна школа" виживе, якщо зможе запропонувати якусь "мутовану" новітню модель, яка опише реалії нанотехнологій (адже економічний матеріалізм та ресурсознавство у зв'язку із розвитком нанотехнологій переживають глибоку кризу);

2) "культурологічна школа", яка вийшла із постмодернізму і вбачає за свій обов'язок насамперед описувати існуючі образи та смисли в новітніх життєвих реаліях людини, зможе значно посилити свої позиції, якщо отримає математично-економічний апарат; зрештою, більш широке застосування комп'ютерних технологій для соціального моделювання полегшує для культурологів можливість використовувати складні математичні конструкції;

3) "постіндустріальна школа", яка звикла пояснювати зміни в соціально-економічному житті суспільства винятково через маркетингову площину, політику уряду, макро- та мікроекономічні характеристики, остаточно трансформується в інформаційну, коли продаж товарів у традиційному розумінні зникне або набуде новітніх форм, а економічний результат можна буде отримати лише за рахунок впровадження інформаційних технологій, а не, наприклад, завдяки запровадженню нових експортно орієнтованих пільг;

4) продовжаться пошуки інтегрального визначення концепту "інформаційне суспільство" через знаходження спеціалізованих дефініцій під конкретний напрям діяльності (правознавство, журналістика тощо).

У знаходженні закономірностей нового суспільного буття, визначенні особливостей нової комунікаційної реальності, уточненні особливостей функціонування суспільних інституцій, у вимірюванні

і відслідковуванні людських потреб, цінностей, зміни пріоритетів, - саме у цьому, на думку автора, і полягають перспективні дослідження як самого сучасного наукового дискурсу, так і його об'єкту – інформаційного суспільства.

Література:

1. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні [Текст] : автореф. ...дис. к. політ. н. / А. В. Колодюк. — К. : [б. в.], 2005. — 20 с.
2. Маруховський О.О. Інформаційне суспільство: теоретико-концептуальні засади [Текст] : Навчальний посібник. – О.О.Маруховський/ - К.: Університет економіки та права "КРОК", 2007. - 136с.
3. Масуда Й. Комп'ютопія [Текст] / Перекл. з англ. В. Ляха //Філософська і соціологічна думка. - 1993. - № 6. - С. 36-50.
4. Иноземцев В.Л. Концепция постэкономического общества: теоретические и практические аспекты [Текст] : Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Москва, 1998. - 40 с.
5. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы [Текст] : учеб. пособие для студентов вузов / В.Л. Иноземцев - М.: Логос, 2000. - 304 с.
6. Чугунов А.В. Теоретические основания концепции Информационного общества" [Текст]: Учебно-методическое пособие по курсу "Интернет и политика" / А.В. Чугунов // Каф. политологии философского ф-та СПбГУ. СПб, 2000. - 52 с.
7. Дракер П. Посткапиталистическое общество [Текст] / П.Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под редакцией В. Л. Иноземцева. М.: Academia, 1999. - 640 с.
8. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Г.Бехманн; пер. с нем. А.Ю.Антоновского, Г.В.Гороховой, Д.В.Ефременко и др. – М.: Логос, 2011. – 248 с.
9. Луценко С., Кучабский О. Генезис інформаційно-комунікаційних теорій сучасного суспільства [Текст] : /С.Луценко, О.Кучабський // Публічне управління:теорія та практика. Збірник наукових праць, № 2(10), 2012. - С.60-67. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2012_2/doc/2/03.pdf
10. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви до Тунісу / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2005. – 9 вересня. Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/shlyah_do_informatsiynogo_suspilstva_vid_zhenevi_do_tunisu.html.
11. Корконосенко Современный российский медиаполис / под ред. С. Г. Корконосенко. — СПб. : С.-Петерб. гос. ун-т, Филологический ф-т, 2012. — 324 с.
12. Коул Джеральд. Управление персоналом в современных организациях/ Коул Дж. [Пер. с англ. Н.Г.Владимирова]. – М.: ООО "Вершина", 2004. – 352с.
13. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер; Пер. с англ. М. В. Арапова и Н. В. Малыхиной; Под ред. Е. Л. Варгановой. -М.: Аспект Пресс, 2004.
14. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади [Текст] : автореф. ...дис. д. юрид. н. / І. В. Арістова. — К. : [б. в.], 2007. — 42 с.
15. Наймушин В.Г. Постиндустриальная мифология как "заемный" текст [Текст] :/В.Г.Наймушин // Экономический вестник Ростовского государственного университета, 2007, Том 5, № 3, с. 85-88.
16. Иванов В. Ф. Інформаційні потреби суспільства [Текст] : / В.Ф. Иванов // Інформаційне суспільство. – К., 2010. – №12. – С. 47. Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/is/2010_12/Ivanov.pdf
17. Лугуценко Т.В. Трансформація цінностей як фактор формування інформаційної цивілізації: [Електронний ресурс] /Т.В.Лугуценко// Філософські дослідження: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Випуск № 16, 2012. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Phd/2012_16/3_lug.pdf
18. Машталер А.А. Національно-культурні трансформації освіти в глобальних вимірах інформаційного суспільства: [Електронний ресурс] /А.А.Машталер// Перспективи: соціально-політичний журнал, 2011, №1 (47). Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Perspekt/2011_1/Mashtale.pdf
19. Паримський І. С. Розвиток традиційних комунікаційних центрів у інформаційному суспільстві [Текст] : / І.С.Паримський // Інформаційне суспільство. Випуск 16. 2012. Липень—грудень. С.53-55. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/is/2012_16/Parymsky.pdf
20. Демина И.Н. Экономическая коммуникация. Теоретические подходы [Текст] : / И.Н.Демина // Экономика и менеджмент СМИ.Ежегодник- 2011 / Отв.ред. и сост. Е.Л.Варганова; науч.ред. Н.В.Ткачева. – М.: МедиаМир; Факультет журналистики МГУ имени М.В.Ломоносова, 2012. – 192с. - С.23-44
21. Плотичкина Н.В. Политическая социология повседневности: концепт практик versus концепт фреймов [Текст] / Н.В.Плотичкина // Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. Научный журнал. № 2. – СПб.: Изд-во С.- Петерб. Ун-та, 2010 Т. 6. № 2. С. 228-242. Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/706/30/>

22. Duff Alistair S. A note on the origins of the "information society" [Text] : / Alistair S. Duff, David Craig, David A. McNeill // Journal of Information Science , April, 1996, 22: pp.123-124. Режим доступу: <http://jis.sagepub.com/content/22/2/123.full.pdf+html>
23. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States [Text] : monografy / F. Machlup // Princeton: Princeton University Press. -1962, 417 p. Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books/princeton>
24. Godin B. The Knowledge Economy: Fritz Machlup's Construction of a Synthetic Concept [Text] : / Benoît Godin // Project on the History and Sociology of STI Statistics, Paper no. 37, 2008, 33 p. Режим доступу: http://www.csiic.ca/PDF/Godin_37.pdf
25. Riesman D. Leisure and Work in Post-Industrial Society // Mass Leisure / Eds. E. Larrabee, R. Meyersohn. Glencoe (Ill.), 1958. P. 363-385. *Цит.за:* Чугунов А.В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы: Учебное пособие. — СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. — 98 с
26. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society: / Y. Masuda// Washington : World Future Soc, 1983. — 179p.
27. Duff Alistair S. Daniel Bell's theory of the information society [Text]: / A.Duff // Journal of Information Science, December, 1998. vol. 24, no. 6. Pp. 373-393.
28. Goh, Andrew L. S. Enhancing Competitiveness through Innovation: Issues and Implications for Industrial Policy-Making [Text]: / Andrew L. S. Goh// The International Journal of Applied Management and Technology, 2004.Vol 2, Num 1. Pp.88-114.
29. Silverstone R. Media and Morality: on the Rise of the Mediapolis. [Text]: / R. Silverstone// Cambridge: Polity Press , 2006. – 224p.
30. Hamelink C. Thinking about the Communicative City [Text]: / C.Hamelink // Cities, Creativity, Connectivity: IAMCR 2011 conference. July 13–17. Istanbul, 2011. P.
31. Webster, Frank. Information Society (Információs Társadalom) [Text]: / F.Webster// issue: 4 / 2007, pages: 173-176.